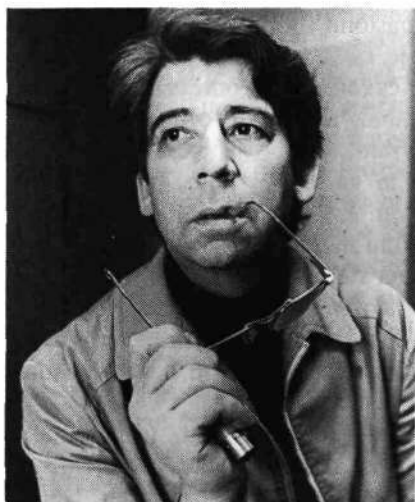

Branko
Hofman

Troje besed na zmečkanem papirju

Šel je po hrastovih stopnicah, spodaj, v kuhinji, je brnel kavni mlinček, vonj po cvrtju mu je udaril v nosnice, misel na hrano ga je navdala s studom, v hipu je imel polna usta slin, *to je od tablet*, ga je prešnilo, *od teh prekletih tablet, ki jih goltam dan za dnem*. Naslonil se je

na zid, hropel, čutil, kako se ga loteva vrtoglavica, ni mu bilo čisto jasno, ali se mu s tesnobo, ki se naseljuje v prsih, spet napoveduje ali poslavlja bolečina, ki mu je vso noč jemala spanec.

V njegovi sobi je zvonil telefon. Ni ga hotel slišati. A komaj je utihnil, se je znova oglašil. *Kdorkoli je že, ne bom se ga znebil*, je pomislil, se s težavo odvrnil po hodniku in dvignil slušalko:

»Halo?«

Tajnica pisateljskega društva mu je čestitala in se hkrati opravičevala, ker je zvečer ne bo na proslavo.

»Nič ne boste zamudili.«

Rekla je, da bi rada prišla, a ne more, otrok ji je zbolel, najbrž ošpice, mož je na službenem potovanju, nikogar nima, ki bi čuval otroka, žal.

»In meni je žal, ker bom moral tja, z veseljem bi ostal doma.«

Razvnela se je, češ naj ne govori tako, danes je vendar njegov dan, slavljenec je, naj ne bo pretirano skromen, naj pogleda v časopise, videl bo, kaj vse pišejo o njem.

»Kdo?«

Naštela je nekaj imen, prebrala nekaj časopisnih naslovov, se navdušila nad posameznimi citati in ga spraševala, ali jo sploh posluša.

»Poslušam, seveda poslušam.«

Potem ga je prosila, naj potrpi za hip, naj ostane pri telefonu, in ko se je spet oglašila, mu je povedala, da je bil poštar, nekaj je prinesel tudi zanj, hotela je vedeti, ali mu naj pošto pošlje domov ali jo bo zvečer dvignil sam.

»Kar pri vas naj ostane.«

Tajnica je še nekaj govorila, njega pa je oblival pot, v ušesih mu je brnelo, ni je dobro razumel, njen glas se je prelival v neki drugi glas, ni se mogel spomniti v čigavega, oba glasova sta se prepletala, ga delala nezane-

sljivega, nekakšen samoobrambni nagon ga je silil, da ji je segel v besedo in prekinil razgovor, še preden ga je končala.

Odložil je slušalko, se naslonil na pisalno mizo, lovil sapo, kot bi ga kdo stiskal za vrat, v prsih je rasla bolečina, čutil jo je kot utež, vzela je tableto, si jo dal pod jezik in čakal, da mu odleže.

Čez čas, ko je laže zadihal, je zaslišal cviljenje, nekdo je tapkal po kljuki, potem so se odprla vrata, v sobo je planil ovčar, pametna in prikupna žival, se zagnal vanj in ga skoraj podrl. *Nehaj, razbojnik*, mu je prigovarjal in ga čohljal za ušesi. Ko se je pes umiril, se je zleknil pod mizo, tolkel z repom in sledil vsakemu njegovemu gibu.

Šel je k oknu, ga odprl na stežaj: jasno nebo, vrt v cvetju, zrak kakor britev, *jaz pa kastriran od vseh teh pritlehnih nadlog naj pišem slavnostni govor, ki mi bo odprl vrata v zgodovino ali nekaj podobnega, kot mislijo tisti, ki so me porinili v to praznično godljo in s tem trpkim občutkom je stopila vanj preganjavica.*

Vrnil se je k mizi, porinil papir v pisalni stroj, strmel v črke, čutil odpor do praznega lista, besede, ki so se oglašale v njem, so se mu zdele obrabljene in plehke, neprimerne za kakršnokoli misel. Nemoč ga je spodkopavala, se mu spreminjala v nekakšno sanjsko krutost, v zid, ki brani svetlobi, da bi se razlila čezenj in ga obdarila z milostjo, ki daje življenje besedam. Spomnil se je, kako nedolžno se je začelo, *prijatelji so prišli na obisk, vsi muževni od pomladnega sonca, in so mu zavidali, da živi na deželi, sredi travnikov in gozdov, daleč od smradu in mestnega hrupa, vedeli so sicer, da je tu v nekakšnem svobodnem izgnanstvu, dvajset let je sedel na zatožni klopi, celo v postelji so vohunili za njim, sleherni mimoidoči je bil obremenilna priča ali sodnik ali oboje hkrati, karkoli je rekel, ga je bremenilo, potem mu je policija zaplenila knjigo, ga zasliševala, vzeli so mu delo, ga izolirali, bilo je nevzdržno, moral je iz mesta, vendar prijatelji niso omenjali vsega tega, prevzela jih je gartenlaubovska idilika, vino jo je stopnjevalo, bratovščina se je razcvela in v tej otroški sproščenosti je padla beseda o njegovi sedemdesetletnici. Praznovati jo bo treba. Hura! V prijateljskem krogu, vendar glasno in vsem na očeh, Hura, hura! Ne samo ti, tudi mi se ne damo! Hura, hura, hura! Ideja se mu je zdela ábotna. Povedal jim je. Z žvižganjem so ga utišali. Opozoril jih je, da bi bilo videti kot provokacija. Zavrnili so ga, da jih bo veselilo, če bo res provokacija, sicer pa: nasilje ne more streti duha – to je njegovo načelo, ne sme jih razočarati. Na koncu je pristal in jim bolj v šali kot zares tudi obljubil, da bo imel svečan govor. Bravo, držali te bomo za besedo!*

In so ga držali.

Sprva je mislil, da se bo izvlekel z improvizacijo, *dragi prijatelji, pozornost, ki ste mi jo namenili, zbuja v meni nasprotujoča si čustva: predvsem dvom, ali si vse to res zaslužim, hkrati pa tudi hvaležnost in tako naprej po schönggeistovskem vzorcu.* Potem se je pokazalo, da njegova sedemdesetletnica ne bo ostala v prijateljskem krogu, da so za praznovanje zainteresirane tudi 'oblastvene strukture' (mojbog, kakšen jezik), ki bi rade ob tej priložnosti pokazale svoj demokratični videz in na zamaščene birokratske prsi

prižele dolgo izgubljenega in odrinjenega avtorja ter tako potrdile pred svetom, da se je na njihove kulturniške livade zares naselila v resolucijah zapisana pomlad.

Spregledal je igro, odrekel pripravljenost, da bi sodeloval v tem cirku, toda prijatelji so ga spet prepričevali, da ne sme zavriniti ponujene roke, ker ne gre samo zanj, temveč za vse, ki so v nemilosti, povrh pa se je treba prepričati, ali je res v ozadju to, kar domneva on; njim se zdi bolj verjetno, da hoče oblast prav prek njega navezati pristnejše stike z vsemi intelektualnimi odrinjenci, kar pomeni, da so v igri širši interesi, ki lahko mnogim olajšajo življenje, od njega pa ne terjajo nobenih kompromisov in potemtakem res nima razloga, da bi vztrajal pri svojem.

Niso ga prepričali, dosegli pa so, da je popustila njegova odločnost. Naposled se je vdal.

Ko je pristal na uradno praznovanje, mu še ni bilo jasno, da se je zapletel v ritual, ki ne pozna ne naključij ne presenečenj, ničesar, kar ne bi bilo vnaprej določeno, predvideno, zrežirano. To je spregledal šele potem, ko so zabrneli telefoni, šele potem, ko so mu iz protokola poslali seznam povabljenecv in ga prosili, naj ga dopolni, šele potem, ko so uredniki v založbah pokazali pripravljenost, da ga spet tiskajo, šele potem, ko so novinarji potrkali na vrata, da bi ga intervjuvali. Počutil se je bedno kot popotnik, ki je stopil v napačni vlak: pelje ga v smer, ki je nasprotna njegovemu cilju, ne da bi lahko pri tem karkoli spremenil.

Pes se je pretegnil in glasno zazel. Zlezel je izpod mize in mu položil glavo na kolena. Silil je vanj, ga drezal s smrkčkom, kazal ostre zobe in nekajkrat šavnil po roki, češ naj ga poboža. *Miruj, ga je trepljal, saj nisi priklenjen, na verigi sem jaz in naj še tako bevskam, ne bom se je znebil, dokler ne napišem.*

Spet ga je oblival znoj.

Pogledal je na uro, *mojbog, kako beži čas; zdaj se mu je zares mudilo.*

Nervozno je odrinil psa, mu ukazal, naj leže, premaknil stol bliže k stroju in udaril po tipkah: *Usoda pisatelja je usoda drevesa; tam, kjer požene korenine, je njegovo rojstvo, je njegova smrt. Nikamor ne more, čeprav vse življenje hrepeni po daljavah, čeprav ga vse življenje bičajo viharji, čeprav ga skopa, izsušena zemlja komajda hrani. To pojasnjuje... in mahoma ni vedel, kako bi nadaljeval.*

Preletel je vrstice. Ni bil zadovoljen. Prispodoba z drevesom se mu je zdela konvencionalna, vzeta iz romantičnega literarnega arhiva, prav tako tisto o daljavah, viharjih in izsušeni zemlji, stavki so zveneli fortissimo, za začetek preveč, vedel je, da ne bo v tej intonaciji speljal retorične arije do konca, *že zdaj mi zmanjkuje sape.* Kljub temu je vztrajal, iskal besede, ki bi uvodni poraboli dale ustrezno poanto, potem je nekajkrat glasno ponovil: *to pojasnjuje, to pojasnjuje, drek, se je razjezil, to pojasnjuje kvečjemu, da nisem več tisto, kar sem bil. S pasjimi zobmi bi se moral zagristi v ta govor, jaz pa prežvekujem lirične klišeje, ki se mi kot zvečilni gumi lepijo na protezo. Povrh pa: usoda pisatelja! Koga zanima? Kaj bi rad sploh izpovedal? Sentimentalno počutje? Grenkobo? Razočaranje? Neumnost. Nihče te ni*

silil v to branžo. Če bi bil mehanik ali gradbenik ali računovodja, bi bil že zdavnaj lahko potoval v safari in streljal kozle; ne bi jih plačeval tako drago, kot jih plačujem s svojim pisanjem. Norec sem, eden tistih paranoikov, ki se postavljajo po robu normalnemu gledanju na stvari in hkrati trpijo, ker so zaradi tega v očeh drugih nekakšni čudaki, prenapeteži, izzivalci, vsekakor problematični tipi, si je rekel.

Ni več vzdržal.

Vstal je, da bi se sprehodil po sobi kot nekoč, ko je ure in ure hodil sem in tja, sem in tja in iskal besede za en sam stavek. *Pravzaprav sem bil vse življenje samo iskalec besed*, se je trpko nasmehnil in s težavo premikal noge. *Nikoli potešen iskalec* je misel hodila za njim in potonila v telesni mlahavosti. V prsih ga je tiščalo, nekakšen kamen se je premikal navzgor in mu lezel v sapnik: zdaj zdaj ga bo zadušilo.

Iz skušnje je vedel, da bi manj trpel, če bi legel, *vendar si ne morem privoščiti tega razkošja*. Pomislil je, čemu vse se je moral odreči v teh letih samo zaradi pisanja. Misel je bila uničujoča, vendar hladna in neosebna: *čudno, da mi ni nič tesno pri duši*. Potem ga je popadel kašelj. Naslonil se je na radiator, stene so se majale, drhtavica ga je spreletavala, mižal je in v neenakomernih sunkih hropel: vse je bilo spet tu.

Mirno, le mirno, odleglo bo, zmeraj odleže, si je prigovarjal.

Trajalo je nekaj minut.

Ko je sedel spet za mizo, se je spomnil na Shakespeara, Lessinga in na druge mojstre, ki so umetnost pojmovali kot ogledalo življenja, in skušal na to prisposodobiti nasloniti svoj govor. Toda prisposodba se mu je zdela pre-splošna, *ogledalo odseva napačno, na glavo postavljeno podoba resničnosti, Widerspiegelung der Wahrheit*, moral bi jo dopolniti, se spustiti v teoretično kalnico, razložiti, da sta resničnost vsakdanjega življenja in resničnost umetnosti dva svetova, dva različna pogleda, in pri tem ne bi povedal nič svojega, o tem so pisali že drugi, *morda bi celo zvenelo kot opravičilo, češ po krivici ste me napadali, niste me prav razumeli*, se mu je utrnilo, *kar bi prišlo seveda kot naročeno tistim, ki s kazenskim zakonikom v roki preberejo vse, kar napišem*.

Bolj ko je razmišljal o tem, bolj se mu je zdelo, da se mora odreči logičnemu in premočrtnemu mišljenju, da mora s krepkim zamahom cinizma pomesti vso retoriko, vse galantne besede in brez akademske politure in teoretičnih črev iztisniti iz sebe sok, ki se pretaka po njem, da mora s svedrom zavrtati v živo meso, z zobmi pregrizniti popkovino in iz maternice svoje samote izvleči zdravega, krepkega, upornega kričača, besedo, ki bo kot na dlani razkrila otrokom in starcem, norcem in modrijanom, generalom in anarhistom, kaj mu pomeni umetnost, za kolikšno ceno ji je prodal svojo dušo, kaj ji dolguje, zakaj je tako usodno povezan z njo in odvisen od nje. *Tu moram zgrabiti, tu, se je razvnel, iz sebe moram izkopati tisto temeljno spoznanje, ki bo pojasnilo moj položaj*.

Naslonil se je na mizo, si podprl glavo in gledal v prazno; oddaljen in ugasel, brez moči, brez volje, brez vsega, razbit. Potem se je počasi vračal v

stišani mir svoje sobe, opazil, da mu drhti roka, bil je osupel, v njem se je oglasilo kljubovanje in ga rešilo kratke, nerazumljive uročenosti.

Zapisal je: *Edini dar, ki ga mora negovati pisatelj, je herezija duha. Brez nje je kakor testo brez kvasa. Ne, se mu je uprlo, previsoke besede, zapeljale me bodo v deklaracijo.* Odvrigel je list, vzel novega in napisal: *Odkar pomnim, a hkrati je že vedel, da tako ne more nadaljevati.* Odvrigel je list, vzel novega in napisal: *V dobi futurističnih raziskav in prognoz dobiva umetnost videz odvečnosti.* Stavek je bil tako brezoseben, da ga je zmrazilo. Odvrigel je list, vzel novega in napisal: *Moč besede je nerazvidna: nikoli ne vemo, kaj prebudimo z njo.* Odvrigel je list, vzel novega in napisal: *Samo človek je osebnost in samo človek je zgodovinsko bitje.* Odvrigel je list, vzel novega.

Odvrigel je list.

Odvrigel je.

Pod nogami je imel kup papirja. Na posameznih listih so bili zapisani zapleteni stavki, nedokončane misli, meditativni utrinki, metafore, ponekod pa samo nekaj besed. *Moj bog, si je rekel, ko je opazil, koliko papirja se je nabralo na tleh, kako sem izpraznjen, nenaseljen, brez sokov.*

Nemir ga je dvignil na noge.

Odvlekel se je k polici, segel za knjige, potegnil iz skrivališča cigarete in si prižgal. Stopil je na balkon, priprl vrata za seboj, da bi v sobi ne dišalo po dimu: zdravnik mu je prepovedal kajenje in domači so kot jastrebi prežali, da se ne bi pregrešil.

Ko je nekajkrat potegnil dim, se mu je cigareta uprla. Vendar ni odnehal. V grlu ga je žgalo. V ustih je imel okus po pelinu. Roke so se mu tresle. Na možgane je legala megla. Začel je kašljati. Naslonil se je na balkonsko ograjo. Cigareta, ki jo je držal med prsti, se je vrtinčila v zraku in padla na tla. Čutil je, kako mu krč vleče ustnice na stran. Hkrati ga je dušilo.

Za njegovim hrbtom so zaškripala vrata.

S težavo se je obrnil: na pragu je zagledal psa; širil je nosnice, priostril sluh, da so ga bila sama ušesa, in buljil oči vanj. Zdelo se mu je, da se oddaljenost med njima in psom zmeraj bolj veča, da se mu pes umika, da se izgublja v nekakšno prosojnost, v zbledel spomin.

Krčevito se je oklepal ograje. Zibala se je kot vetrnica in on z njo. Po licih mu je curljal znoj. Nekakšna breztežnost se ga je lotevala, mu jemala sapo. Zdelo se mu je, da se z dvigalom spušča nekam v globino. Ni mu bilo jasno, ali se poslavlja od nekega privida ali stopa vanj.

Zadnje, kar je slišal, je bilo lajanje.

Ko so ga našli, je ležal na hrbtu.

Na nebu je sijalo sonce. In odsev v njegovih očeh.

Med razmetanimi papirji v sobi so našli tudi list, edini, ki je bil napisan z njegovo roko. Z velikimi, komaj čitljivimi črkami je pisalo:

STATI INO OBSTATI.

Vrgli so ga v peč.

Troje besed na zmečkanem papirju res ne sodi v literarno zapuščino.

Povrh vsega niso bile njegove. Zapisal jih je nekdo, ki so ga že pred štiristopetdesetimi leti izgnali iz domovine kot heretika.

Matjaž
Kmecl

O utrujenosti in minljivosti*

Bil je še en petek, sončen in zgodnjepoleten, za na Kočno – nič postnega, poln jasnih, toplih daljav. Za začetek so mi ostale v spominu grabljice na travnikih tik nad Jezerskim, potem vesel šestdesetleten poskakovalec, ki je skoraj pritekel iz gozda navzdol in vihtel dvoje smučarskih palic, sposodil si jih je bil pri oskrbniku Karničarju na Češki koči. V trenutku mi je zdrdral zgodbo: obrtnik, vsako poletje delavnico zapre, ker bi plačal preveč davka, se ne spleča, s kombijem, v katerem tudi spi, se potepa med hribi in hodi gor. Zgoraj na Ravneh in seveda na Kremžarjevi poti je bilo še precej snega, dali so mu palice za varnejšo hojo – ali jih lahko nesem nazaj? Seveda. Hvala, pa srečno! In že se je odveselil naprej.

Sledila je znana gozdna steza do smrekovega grebena in potem mimo polen do koč, kjer je bila na sončni trati zbrana ljubezniva planinska družčina, vmes družabno glasni oskrbnik. Ko pa me je ta ugledal, se mi je zazdelo, da je že od daleč nekako prestrašeno in negotovo obstal, obstrmel je vame, kot da ne ve, kam bi me del, jaz pa sem rinil naravnost vanj, da bi mu seveda vrnil naložene palice. Šele ko sem spregovoril, se je kot prebudil iz uročenosti in palice hitro odnesel v hišo, toda še vmes se je na hitro in nezaupljivo ozrl po meni. Malce nenavadno, pa nič zato – usedel sem se za mizo zunaj, odložil nahrbtnik, družčina se je hitro navadila moje prisotnosti, jaz pa sem se potopil, ves, kolikor me je bilo, v najlepši del slehernega hribovskega potepanja, v ščemeče lenarjenje, počitek sredi brezvetrnega, blagega podkočanskega sonca. Od nekod zgoraj, izpod Dolgega hrbta ali Grintovca so šumeli poletni slapiči, sneg se je na debelo tajal, tu pa se je sleč pripravljaj k cvetenju, zelenel je macesen s svojo svilenino, pasli so se čmrlji. – Res mislim, da skoraj ne more biti lepšega in česa prijaznejšega v življenju.

Kasneje, pod mrak, ko smo se že odpravili v koč, se je odprl tudi Karničar: razmeroma mlad, pa nadvse skrben, zvest in dober oskrbnik, kakršnih je v vsakem rodu planinskih oskrbnikov samo po nekaj, mogoče kak ducat. Nekako olajšan in sproščen mi je pripovedoval vse mogoče, iz česar sem najprej bolj zaznal kot razumel, da me je prej, popoldne, zamenjal z zdravnikom, ki je bil pogosto tam z reševalci, dokler niso potem v neki hudi megli in nevihti zgrmeli v skale in se pobili. Obšlo ga je – in to

* Zbirka z naslovom Slovenski eseji ali postna premišljevanja bo že te dni izšla pri Cankarjevi založbi.